

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора

Комеліної Ольги Володимирівни

**на дисертаційну роботу Скрипника Дениса Михайловича на тему
«Організаційно-економічний механізм формування енергоефективної
моделі розвитку національної економіки», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент**

За сучасних умов формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки забезпечує поштовх до соціально-економічного розвитку суспільства. Ця теза набуває особливого значення в умовах виснаження запасів традиційних видів енергоресурсів, зростання негативного впливу енергетики на навколишнє середовище і, відповідно, посилення екологічних вимог. Питання доступу до енергоресурсів, значні коливання цін на них, значна політизація процесу забезпечення енергетичними ресурсами країн та інші фактори у сучасних умовах перетворюються у глобальні виклики для сталого розвитку національних економік. Прагнення країн до посилення енергетичної та економічної безпеки за умов до нагальної потреби перегляду сучасного стану енергетичного сектору та пошуку можливостей для його оновлення та перезавантаження.

Україна – одна з багатьох країн, які болісно відчують усі перелічені проблеми. Залежність від імпорту дорогих енергетичних ресурсів породжує значні соціально-економічні проблеми. Надзвичайно високий ступінь зносу вітчизняної енергетичної інфраструктури, низька ефективність використання енергетичних ресурсів визначають високі показники енергоємності економіки України. Саме цим визначається актуальність та вчасність дослідження Скрипника Дениса Михайловича щодо формування організаційно-економічного механізму забезпечення енергоефективної моделі розвитку національної економіки для досягнення цілей сталого розвитку України.

ОТРИМАНО СНАУ

Вх. № 2863 ДІ. 12-21

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами

Дисертацію виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи кафедри менеджменту Сумського національного аграрного університету «Розвиток менеджменту у контексті міжнародних інтеграційних процесів» (2019-2023 рр., номер державної реєстрації 0119U001336), у рамках якої автором досліджено основні тенденції формування енергетичної ефективності економіки України та розроблено сценарії енергоефективного розвитку секторів національної економіки на перспективу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна

Дисертаційна робота Скрипника Д.М. підготовлена на високому науковому рівні, логічно побудована, структурована відповідно до мети та завдань дослідження. Основні положення, висновки і рекомендації роботи мають належний ступінь наукової обґрунтованості та достовірності, що обумовлено узагальненням та аналізом достатньої кількості наукових праць провідних зарубіжних і вітчизняних учених щодо питань формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки. В якості інформаційної бази дослідження було використано як матеріали відкритого доступу, як то офіційні публікації та методичні рекомендації Міжнародного енергетичного агентства, Державної служби статистики України, Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, Головних управлінь статистики в регіонах України, так і надані за запитом матеріали Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України. Теоретичною базою роботи виступали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо обраної теми дисертації.

У першому розділі дисертації «Теоретико-методичні засади управління енергоефективністю національної економіки» автором узагальнено та систематизовано існуючі наукові трактування поняття «енергоефективність», обґрунтовано авторське бачення змістовної сутності цього поняття як одного із джерел енергії та сформовано складові

результативності організаційно-економічного забезпечення енергоефективної моделі розвитку національної економіки. Окрім цього досліджено світовий досвід формування енергетичної ефективності з використанням відновлюваних джерел, а також запропоновано підходи до моделювання сценаріїв реалізації енергоефективної моделі розвитку національної економіки.

Зокрема автором запропоновано підхід, згідно якого енергетична політика повинна ґрунтуватися на таких трьох базових складових її забезпечення - енергоощадність, енергодостатність, енергетична безпека, але він додає ще й енергетичну незалежність. Автор обґрунтовує доцільність розгляду енергетичної незалежності як особливої категорії у системі забезпечення енергетичної безпеки.

Також, на думку автора, реформу енергоефективності слід розглядати в розрізі трьох ключових складових – регуляції, інституції та інструменти. Створення, розвиток та ефективна взаємодія цих елементів дозволить досягти значного покращення в енергоефективності України.

Скрипник Д.М. пропонує здійснювати моделювання сценаріїв розвитку національної економіки за трьома варіантами («консервативним» (базовим), «поміркованим» та «реформістським»). Це дає змогу оцінити у цілому кожний запропонований сценарій і результативність організаційно-економічного механізму їх забезпечення. При реалізації базового («консервативного») сценарію розвитку енергоефективності національної економіки автор дотримувався припущення щодо темпів приросту ВВП до 2050 р. у межах 4%. Цей базовий енергетичний сценарій використовувався для моделювання впливу макроекономічних чинників та запропонованих заходів для прогнозування подій за «поміркованим» та «реформістським» сценаріями. Прогнозована оцінка можливих наслідків здійснювалась на основі обчислювальної моделі загальної рівноваги (ОМЗР), що дало змогу автору в динаміці оцінити розвиток енергетичної сфери та її вплив на галузі національної економіки.

Використання однакових припущень щодо макроекономічних показників розвитку дозволило уніфікувати динамічні моделі TIMES-Україна та ОМЗР України. У якості бази для всіх проведених розрахунків використовувались показники «консервативного» сценарію, а, отже, всі зміни показників за галузями національної економіки інтерпретовано як відхилення від базового («консервативного») сценарію.

Другий розділ «Структурно-динамічні тенденції стану та розвитку енергоефективності національної економіки» дисертаційної роботи присвячений дослідженню особливостей формування енергоефективності національної економіки, проведенню відповідного бенчмаркінгу секторів економіки України, а також оцінюванню потенціалу розвитку енергоефективності сільського господарства за рахунок відновлюваних джерел енергії.

Авторські розрахунки дали змогу виявити загальні тенденції виробництва та споживання енергетичних ресурсів. Встановлено, що у 2019 р. у загальному постачанні первинної енергії в обсязі 89 млн тне (тонна нафтового еквівалента) її виробництво становило 60,1 млн тне. За досліджуваний період відбулася значна трансформація структури власного виробництва та постачання первинної енергії (атомна енергія – 36,2 %, природний газ – 27,2%, вугілля – 23,4%, відновлювані джерела енергії (ВДЕ) – 7,9%). При цьому власне виробництво забезпечило 67,5% обсягів загального постачання первинної енергії, інші потреби були покриті за рахунок імпорту енергоджерел. Високі енергетичні ресурси склали 54,7% загального виробництва енергії.

Найбільшим споживачем первинної та перетвореної енергії залишається житлово-комунальне господарство (15 млн тне) та промисловість (17,6 млн тне), які за структурою найбільше споживають вугілля (33%), природного газу (28%) та електроенергії (23%). На кінцеве споживання палива й енергії у 2019 р. було використано 49,4 млн тне. У структурі кінцевого споживання серед основних джерел енергії найбільшою

залишається частка природного газу – 27,3%, частка сирової нафти та нафтопродуктів складала 21,5%, електроенергії – 20,3%.

Важливими є проведені автором дослідження регіональних тенденцій енергоспоживання, взаємозв'язку між показниками енергоефективності та створенням валового регіонального продукту. Встановлено, що у регіонах, де кількість вироблених товарів та послуг більша, показник енергоефективності також вищий. У свою чергу, досягнення високих показників енергоефективності економіки країни у цілому забезпечує подальший розвиток не лише виробничої сфери, а і сфери послуг (створення додаткових робочих місць, розвиток комунального господарства тощо), а також підвищення рівня життя населення, залучення додаткових інвестицій в економіку тощо. Такі тенденції характерні для економік країн ЄС.

Третій розділ дисертаційної роботи «Заходи впровадження механізму формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки» присвячений обґрунтуванню напрямів підвищення конкурентоспроможності енергетичного сектора економіки, розробленню сценаріїв енергоефективності національної економіки, запровадженню державних інструментів та важелів забезпечення енергоефективності національної економіки.

Автором було виявлено, що зважаючи на пряму залежність будь-якого виробничого процесу від енергетичних ресурсів, енергоефективність здатна підвищити конкурентоспроможність господарської діяльності в країні. Енергосервісні компанії (ESCO) можуть допомогти Україні підвищити рівень енергоефективності через заходи стимулювання розвитку приватного сектора, що у довгостроковій перспективі дуже позитивно вплине на економіку.

Результати моделювання демонструють, що за заданих вихідних умов за «консервативним» (базовим) сценарієм прогнозується збільшення загального споживання енергетичних ресурсів на 27% з 67,0 млн тне в 2015 р. до 85,1 млн тне у 2050 р., у той же час за «реформістського» сценарію аналогічний показник знизиться на 27% за досліджуваний період.

Енергоефективність була визначена найдешевшим ресурсом, проведення «реформістської» політики щодо його підвищення є більш доцільним для національної економіки, ніж збільшення виробництва енергії з викопних чи відновлювальних джерел. Згідно з «поміrkованим» сценарієм частка ВДЕ в структурі кінцевого споживання енергетичних ресурсів (КСЕР) до 2050 р. може перевищити 30%, а завдяки впровадженню енергоефективних заходів, обсяги КСЕР скоротяться на 9% до 60,7 млн тне від базового 2015 року. Реалізація «реформістського» сценарію дозволить збільшити частку ВДЕ в структурі кінцевого споживання енергоресурсів у 2050 р. до 91%. При цьому можливим є зниження кінцевого споживання енергоресурсів на 42% (від базового 2015 р.) за рахунок впровадження заходів з підвищення енергоефективності та енергозбереження. Розрахунки автора показують, що в розрізі основних груп кінцевих споживачів енергоресурсів промисловість і надалі матиме найбільшу частку; збільшуватимуться частки сфери послуг та сільського господарства, імовіrnим є скорочення частки енергоспоживання домогосподарств (населення) та транспорту. У разі проведення відповідної державної політики енергозбереження населення може взагалі відмовитись від викопних видів палива до 2050р. за «реформістським» сценарієм.

Оскільки Україна має великий аграрний потенціал, використання біопалива в сільському господарстві є також значним. За «поміrkованим» сценарієм частка біопалива може сягнути 80%. Відповідно до «реформістського сценарію» сільське господарство може до 2050 року перейти на використання ВДЕ в загальному споживанні енергії (до 90%), з яких 70% становитиме біопаливо. Для цього достатньо перевести транспортні засоби та сільськогосподарські машини на біодизель і біоетанол, а енергетичні потреби населення задовольняти за рахунок сонячну енергетику.

Автор наголошує, що впровадження організаційно-економічного механізму формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки, де інституційна, техніко-технологічна, інформаційна та ринкова

складові є основними, буде ефективним лише за умови її підтримки на всіх структурних рівнях (від підприємства до держави), а її відсутність може призвести до зменшення результативності енергоефективних заходів, що запроваджуються.

Аналіз змісту анотації дисертаційної роботи засвідчує її відповідність основним положенням, які викладені у тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Вона є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційної роботи. Таким чином, автором дотримані всі вимоги МОН України щодо кількості публікацій, зміст опублікованих результатів відповідає тим, що містяться в дисертації й анотації, а основні положення дослідження пройшли всі передбачені види апробації.

Наукова новизна положень, висновків та пропозицій дисертаційної роботи

У дисертації розкрито теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо організаційно-економічного механізму формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки. Ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями автора дає змогу констатувати, що здобувачеві вдалося розв'язати поставлені завдання, які корелюють з положеннями наукової новизни та запропонувати оригінальні підходи щодо їх розв'язання поставлених завдань.

Представлені наукові положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, є науково обґрунтованими з теоретико-методичної точки зору та є достовірними, базуються на сучасних та класичних концепціях менеджменту, дослідженнях вітчизняних та закордонних науковців. Розроблені автором наукові положення підтверджені досвідом забезпечення енергоефективного розвитку галузей національної економіки.

Ознайомлення з основними науковими надбаннями дисертанта дало змогу встановити найбільш суттєві у науковому та практичному значенні результати дисертаційної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичного базису формування організаційно-економічного механізму забезпечення енергоефективної моделі розвитку національної економіки України шляхом розробки прогнозних сценаріїв використання енергії різних джерел. Зокрема:

обґрунтовано концептуальні засади формування організаційно-економічного механізму енергоефективності національної економіки, де, на відміну від існуючих підходів, пропонується використовувати симбіоз таких складових – інформаційна, ринкова, техніко-технологічна, інституційна, що у сукупності забезпечують всебічне охоплення розвитку енергетичного сектору (с.165);

удосконалено методичний підхід до розроблення сценаріїв розвитку енергоефективності національної економіки через використання пробіт-моделей, що забезпечить обґрунтування умов для створення енергетичного прориву та необхідні структурні зрушення у споживанні енергії (з переходом від викопних до відновлюваних джерел енергії), а також дасть змогу визначити потенційні можливості та пріоритети подальшого становлення енергоефективної моделі національної економіки (с.51-53, 154-156);

представлено науково-методичний підхід до оцінювання енергоефективності національної економіки з урахуванням регіональних особливостей, що включає: сукупність методичних підходів до прогнозування енергоспоживання й потенціалу енергоефективності, враховує вплив сукупності економічних, технічних й соціальних факторів та дозволяє оптимізувати рівень споживання енергоресурсів (с.94-95); методичний підхід до проведення рейтингування енергоефективності областей на підставі зіставлення кінцевого енергоспоживання регіонів з аналогічними показниками країн Європейського союзу (ЄС) (с.96-99);

дістав подальшого розвитку понятійно-категоріальний апарат у частині уточнення дефініції «енергоефективність», що, на погляд автора, визначається як конкурентний енергетичний ресурс, використання якого

знижує наявний дефіцит енергетичних ресурсів та, відповідно, попит на викопні паливно-енергетичні ресурси (с.27). При цьому визначено, що організаційно-економічний механізм енергоефективної моделі розвитку національної економіки є результатом дії сукупності взаємодіючих елементів інституційного, техніко-технологічного, інформаційного та ринкового характеру (об'єктів, суб'єктів, принципів, критеріїв), що за рахунок гнучкості існуючих зв'язків між складовими цього механізму забезпечують розвиток економічної системи (с.39);

запропонована стратегія ефективного управління енергоспоживанням та формування раціонального паливно-енергетичного балансу національної економіки, в основу якої покладені світовий досвід, комплексна державна підтримка, повноцінне інституційне середовище, що формує управління енергоефективністю як динамічною системою (с.60-62).

Усе вищезазначене дозволяє констатувати достатність обґрунтованості та достовірності основних положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи.

Наукові результати, висновки і пропозиції, що виносяться на захист, отримані автором особисто.

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях

Основні наукові положення й результати досліджень за темою дисертації опубліковано у 14-ти наукових працях, серед яких: 6 статей у фахових наукових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз; 1 статтю опубліковано у наукових періодичних виданнях інших держав ОЕСР, що входять до НМБД Web of Science; 6 тез у матеріалах наукових конференцій; 1 стаття в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій – 5,28 друк. арк., з котрих 4,08 друк. арк. належить особисто автору.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження та опублікованих праць вказує на дотримання здобувачем вимог академічної доброчинності.

Практичне значення одержаних результатів

Одержані результати в роботі мають практичний характер. Зокрема теоретико-методичні і практичні розробки автора можуть бути використані у діяльності органів влади різних рівнів при формуванні регіональних стратегій енергозбереження в соціально-економічних системах та механізмів управління їх енергоефективністю. Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності Державного агентства енергоефективності та енергозбереження України (довідка №3112 від 21.04.2021р. щодо впровадження організаційно-економічного механізму енергоефективної моделі розвитку національної економіки як результату дії сукупності взаємодіючих елементів інституційного, техніко-технологічного, інформаційного та ринкового характеру), ВК «Перший український енергетичний кооператив» м. Київ (довідка №160 від 26.01.2021 року про відзначення методики створення сценаріїв розвитку енергоефективності національної економіки), ТОВ «Еліос Стратегія» м. Дніпро (довідка №8 від 04.03.2021 року щодо прогностичного сценарія розвитку енергетичного сектору України з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу) та HELIOS s.p.o. м.Вроцлав, Польща (довідка про позитивний вплив застосування світового досвіду у формуванні організаційно-економічного механізму підвищення енергоефективності національної економіки). Окрім того, окремі положення використовуються в навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при вивченні дисциплін «Міжнародна економіка» та «Регіональна економіка» (освітній рівень «бакалавр» спеціальності 073 Менеджмент; дисципліни «Енергетичні системи» освітній рівень «бакалавр» спеціальності 133 Галузеве машинобудування).

Структура, стиль викладу та оформлення дисертаційної роботи

У цілому представлена дисертаційна робота Скрипника Д.М. має логічну структуру, її зміст повністю розкриває тему наукового дослідження. Здобувач дотримується використання сучасної української мови та стилю.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, викладена на 180 сторінках основного тексту, включає 17 таблиць, 36 рисунків. Список використаних літературних джерел містить 145 найменувань на 14 сторінках. Висновки до розділів дисертаційної роботи та загальні висновки є логічними та підтверджені результатами апробації на міжнародних та загальноукраїнських науково-практичних конференціях, публікацією у наукових фахових виданнях України та міжнародних журналів.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

За результатами аналізу положень наукової новизни, одержаних наукових та практичних результатів дослідження, висновків та рекомендацій, що містяться у дисертації, були сформульовані наступні зауваження та дискусійні положення:

1. Автор зазначає, що особливістю базового («консервативного») сценарію є те, що не передбачається кардинальних змін техніко-технологічного стану в галузях національної економіки до 2050 року (с.52). Це зручно для використання «консервативного» сценарію як засобу для порівняння результатів за «поміркованим» та «реформістським» сценаріями. Але базовий сценарій не є реалістичним, тому що будь-яка галузь економіки не може не змінюватись під впливом науково-технічного прогресу. Автор зазначає на с.143, що в ньому закладений середній показник зміни ВВП (4% на рік), але не врахований вплив державної політики щодо енергоефективності, який відображений в «поміркованому» та «реформістському» сценаріях.

2. Автор детально описує наслідки «реформістського» сценарію, не розкриваючи сутності реформ (окрім енергетичної), які слід провести для досягнення поставлених результатів у розрізі запропонованих складових організаційно-економічного забезпечення енергоефективності національної економіки (с.56, табл. 1.2). Також, у розрізі проведеного дослідження

потрібно було б деталізувати пропозиції автора щодо ключових складових реалізації цього механізму (регуляції, інституції та інструменти).

3. Потребують конкретизації та визначення специфічності дії основні фінансові інструменти забезпечення енергоефективності секторів національної економіки з урахуванням рівнів управління та джерельної бази фінансування (табл. 2.5, стор. 93). Це важливо для забезпечення дієвості організаційно-економічного механізму формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки.

4. У таблиці 2.6 (стор.95) дисертаційної роботи автор здійснює розрахунки потенціалу енергозбереження. Бажано було б розкрити можливості реалізації цього потенціалу на національному та регіональному рівні.

5. Автору було б доречно сформулювати пропозиції щодо вдосконалення функцій місцевого самоврядування з метою підвищення дієвості організаційно-економічного механізму формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки на регіональному та місцевому рівнях (стор.164).

Наявність вказаних недоліків відображає власну наукову позицію опонента та не заперечує авторського бачення шляхів вирішення поставлених в дослідженні проблемних питань.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Скрипника Дениса Михайловича «Організаційно-економічний механізм формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки» є завершеним дослідженням, виконаним на актуальну тему, містить теоретико-методичні та практичні розробки щодо розв'язання актуального наукового завдання з формування організаційно-економічного механізму забезпечення енергоефективної моделі розвитку національної економіки для досягнення цілей сталого розвитку України.

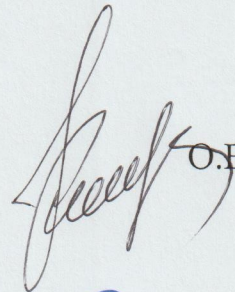
Дисертація Скрипника Д. М., враховуючи її актуальність, зміст, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, розроблений методичний інструментарій, практичну цінність сформульованих положень та висновків, а також за представленою

новизною та практичним значенням одержаних результатів відповідає вимогам у відповідності з пп. 9-10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167.

Дисертація Скрипника Дениса Михайловича на тему «Організаційно-економічний механізм формування енергоефективної моделі розвитку національної економіки» є завершеним дослідженням, відповідає профілю спеціалізованої вченої ради, а її автор Скрипник Денис Михайлович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 073 Менеджмент.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри менеджменту і логістики,
Національний університет
«Полтавська політехніка ім. Ю.Кондратюка»

О.В.Комеліна

Проректор з наукової та міжнародної роботи,
кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет
«Полтавська політехніка ім. Ю.Кондратюка»

С.П. Сівіцька